Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philosophical Sciences. Vol. 2 (100)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філософські науки. Вип. 2 (100)

ISSN: 2663-7650

УДК 141.319.8:27-18
DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(100).2026.47-55

ФІЛОСОФІЯ ЗУСТРІЧІ І ТЕОДРАМА: СУБ'ЄКТИВАЦІЯ ВДЯЧНОЇ ЛЮДИНИ В АНТРОПОЛОГІЇ

О. С. Філоненко*

Людина, розвиваючи персональні та колективні когнітивні здібності, з давніх-давен перебуває у пошуку власної ідентичності, причин та сенсу буття окремо взятої людини та людства загалом. Церква та її мислителі в різний час намагались відповісти на питання де місце людини у системі "Людина-Бог", якою є мета та сенс життя, як проявляється свобода вибору та відповідальність людини за прийняття рішень. Мислителі XX сторіччя, зокрема Мартін Бубер, сформулювали концепцію зустрічі людини з Іншим, чимось незбагненним, що змінює її та життя (існування) загалом, а також вкладає сенс в існування людини. Еманюель Левінас, критикуючи запропоновану тотожність людини та Бога, сформулював провідну роль Бога в процесі існування людського індивідуума. Мислителі кінця XX – початку XXI сторіччя розвинули цей концепт, вписавши в систему індивідуальної взаємодії людини та Бога людину в суспільстві, від якого особа не може бути відірвана, будучи залученою в людські сукупності та залежачи від рішень та дій ближніх й незнайомих їй людей. Генріх Ульрих фон Бальтазар сформулював концепт теодрами та розвитку людського життя по задуму Бога. В подальшому теологи обґрунтували варіативність людського існування – можливі корективи "сюжету" людиною – як внаслідок прийняття людиною Божественного і Чужого в собі, усвідомлення своєї сутності, своїх дій та прийняття власного буття як дару. Важливим чинником зазначеного концепту є відповідальність людини за власні вчинки та їх наслідки, що породжує суб'єктність особистості. У представленій статті розглянуто взаємозв'язок між філософією зустрічі, теодрамою та феноменом вдячності як чинника суб'єктивації людини. У роботі розглянуто еволюцію філософської думки від концепту "Я – Ти", "Я – Воно" та "Я – Ти – Воно" з критикою такого підходу до концепту євхаристійної антропології з підходом вдячності, як шляху до усвідомленої суб'єктності людини в системі власного буття.

***Ключові слова**: людина, зустріч, діалог, Інший, Чужий, євхаристійна антропологія, вдячність, дар, благодать, суб'єктність.*

THE PHILOSOPHY OF ENCOUNTER AND THEODRAMA: THE SUBJECTIVATION OF THE GRATEFUL PERSON IN ANTHROPOLOGYA

O. S. Filonenko

People have long been in search of man's identity, reasons, and meaning of person and collective existence by developing personal and collective cognitive abilities. For a long time, the Church and its

* Філоленко Олександр / Filonenko Oleksandr, доктор філософських наук, доцент, професор кафедри богослов'я (Українська євангельська теологічна семінарія, м. Київ, Україна)
oleksandr.filonenko@uets.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0455-8445

speakers tried to answer the questions of what the place of man is in the "Man–God" system, what is the reason and meaning of man's life, and how freedom of choice and responsibility of man for making decisions are manifested. In the XX century, theologians (for example Martin Buber) formulated a concept of a person's encounter with the Other, something incomprehensible that changes him and life (existence) in general, and also puts meaning into human existence. Emmanuel Levinas, criticizing the proposed identity of man and God, formulated the leading role of God in the process of man's existence. In the late XX and early XXI centuries, this concept was improved, incorporating a man in society into the system of individual interaction between a man and God, because a man is a social individuality and cannot be separated from society, being involved in human communities and depending on the decisions and actions of strangers and people close to him. Heinrich Ulrich von Balthasar formulated the concept of theodrama and the development of human life according to God's plan. Later, theologians substantiated the variability of human existence and possible adjustments to the "plot" by man, as a result of man's acceptance of the Divine and the Alien within himself, awareness of his essence and actions, and acceptance of his own being as a gift. A responsibility is an important factor in this concept. The man has the responsibility for his actions and the causes of these actions, which generates the subjectivity of the individual. The presented article examined the relationship between the philosophy of encounter, theodrama, and the phenomenon of gratitude as a factor in human subjectivation. The research examines the evolution of philosophical thought from the concepts of "I–You", "I–It", and "I–You–It" (with a critique of this approach) to the concept of Eucharistic anthropology with the approach of gratitude as a path to a person's subjectivity in the system of man's being.

***Keywords**: man, meeting, dialogue, Other, Stranger, Eucharistic anthropology, gratitude, gift, grace, subjectivity.*

Постановка проблеми. Людина є частиною динамічного та непередбачуваного світу, в якому кожна її дія має наслідок (постдію), що формує її життя. Історія світу, відповідно до теорії Ганса Урса фон Бальтазара, підпорядковується теодраматичній концепції (концепції Божественної драми), за якої життя людини формується і рухається від теоестетики через теодраму до теологіки. Життя людини є складним, в якому Бог і людина є активними дійовими особами [19]. Людина, як істота розумна, прагне до гармонії та впорядкованості, що може бути прагненням духовності, тобто потребою і здатністю особи до свідомого розуміння сенсу власного життя, прагненням до реалізації себе, також наявною відповідальністю за власні дії перед собою і суспільством [1]. Залученість людини у суспільний процес та залежність дій та наслідків у суспільному співіснуванні породжує концепцію співіснування людини та Бога у теодраматичній реальності, інтерпретуючи історію як драматичний процес взаємодії між Божестенним та людиною, як головним персонажем та дієвою особою. Людина долає ключові проблематичні ситуації власного буття, послідовно розкриваючись та формуючись через персональний вибір та його наслідки для кожної окремої особистості [14; 19]. Але осмислення та сприйняття Іншого відбувається через прийняття Його, і вдячність відіграє особливу роль у цьому процесі: постаючи в теологічному вимірі не лише емоцією, але фундаментальною екзистенційною позицією [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософи кінця XIX – початку XX століття Еммануель Левінас (1906–1995), Мартін Бубер (1878–1965) та Габріель Марсель (1889–1973) сформулювали концепцію, за якої особистість не відсторонювалась, а, залишаючись індивідуальністю, орієнтувалась на Іншого (Божественне). При цьому зв'язок між "Я" та Іншим передує та перевершує ідентичність "Я" (особистості). Філософія зустрічі у цій філософії акцентує на первинності "Я–Ти" відношення, як основи людського буття [21]. Підходи Бубера та Левінаса не можна назвати тотожними, але вони не відкидають суб'єктність людини, її ідентичність, хоча й оцінюють її по-різному. Бубер формулює зв'язок з Іншим як діалог та симетрію, натомість Левінас формулює зв'язок "Я" та Іншим як

асиметричну взаємодію: людина віддає себе без розрахунків, не вимагаючи (чи навіть очікуючи) чогось натомість [11; 21]. Дослідження антропологічних вимірів присутності Іншого в житті особистості ("Я"), обумовлене ставленням до етичної вимоги Еммануеля Левінаса й естетичної пропозиції Жана-Люка Маріона, веде до євхаристійної антропології (антропології вдячності) з її концептуальним каркасом. При цьому у центрі сформульованої концепції перебуває зустріч Людини з Іншим (Богом), що визначає шляхи суб'єктивації людини через роботу вдячності [13].

З точки зору психології, вдячність – це важливий психологічний феномен, що задіює складний спектр когнітивних та емоційних процесів, і є ключовим фактором побудови соціальних зв'язків та міжособистісних стосунків [17]. Теологічна наука розглядає вдячність не просто як почуття подяки, але як глибоку духовну позицію людини, яка визнає, що її життя, існування і добробут – це дар від Бога, і відповідає на цей дар любов'ю, довірою та відкритістю [7]. Людину у практиці вдячності вивчає євхаристійна антропологія, що може бути розглянута як спосіб описати людську сутність в контексті її зустрічі з Іншим та всередині чутливості культури присутності. При цьому євхаристійні практики (практики вдячності) стають джерелом формування респонсивної – відповідальної – вдячної людини [13].

Г. У. фон Бальтазар сформулював контури євхаристійної антропології, що пов'язано із виявленням її богословських контекстів. Його бачення богословського мислення можна назвати інтерконфесійним рухом від теоестетики через теодраму до теологіки. Він окреслює шлях проблематизації теологічних ключових вузлів, послідовно їх розкриваючи, що допомагає зрозуміти сенси сьогодення [18]. Найважливішою особливістю євхаристійної антропології є визнання вирішального значення богословських контекстів філософської думки через двохсотлітню пам'ять мислення про богоспілкування: зустрічі з безумовно й абсолютно Іншим, що починається зі вдячного визнання Його присутності в епіфанії та у драматичній дії в людській долі [13]. Василь Лозовицький [6] вказує, що людина трансформується через прийняття та комунікацію з Іншим, наповнюючи себе вдячністю, через що отримує здатність до присвяти (даруванню) себе Іншому, отримує відкритість до сприйняття Його дарів та Любові [6]. Людина, і як вірянин, і як особистість, піддається соціокультурним змінам. При цьому трансформації її сутнісних якостей відбуваються у взаємозв'язку із трансформацією Церкви, що свідчить про взаємозв'язок вірян та Церкви, а також про наявність сталих і змінних положень, як у межах антропології, так і в межах еклезіології. Зважаючи на це, О. Філоненко [14] зазначає, що увага до особистості у фокусі євхаристійної антропології народжується через практики вдячності і є джерелом для євхаристійної антропології як напрямку богословської комунікативної антропології. Об'єднання цих підходів дозволяє по-новому осмислити процес суб'єктивації (становлення людини як суб'єкта у взаємодії Людини і Бога) у якому людська свобода поєднується з божественним задумом.

Метою статті є аналіз взаємозв'язку між філософією зустрічі, теодрамою та феноменом вдячності як чинника суб'єктивації людини.

Дискусії та результати.

Філософія зустрічі як антропологічна основа. Мартін Бубер [2] у своїй фундаментальній філософсько-аналітичній праці "Я і Ти" сформулював концепцію філософії діалогу, ключовим твердженням якої є те, що суб'єкт (людина) не існує у світі ізольовано, його "Я" формується у відносинах. При цьому філософ формулює два фундаментальні способи ставлення людини до світу: "Я-Воно" і "Я-Ти". Перший передбачає об'єктивацію, другий – взаємність і присутність. Саме у відношенні "Я-Ти" людина стає справжнім суб'єктом, але здобуває власну цілісність (стає цілісним єством) лише у тому випадку, коли знає, як впоратися з будь-чим (ситуацією), потрапляючи в особливу площину стосунків "Ich-Du und Ich-Es" – "Я–Ти–

Воно". Системи взаємодії "Я-Ти" (суб'єктивістська модель) і "Я–Воно" (об'єктивістська модель) перебувають у взаємній почерговості, а отже, співіснування в системі "Я–Ти–Воно" дозволяє людині постати у повній багатогранності власної унікальності [2; 10; 11].

Більш радикальну думку залежності людини від Іншого розвиває Еммануель Левінас [5], який трактує людину як особистість, абсолютно залежною від Іншого, а Інший постає як етичний виклик, що передує будь-якому самовизначенню людини як суб'єкта. Інший (Бог) не може бути тотожним людині через постійну та повсякчасну відмінність кожного об'єкту у Всесвіті до іншого, навіть подібного. Таким чином, суб'єкт (людина) не є самодостатнім, а формується через відповідальність перед Іншим. В той самий час, симетричність відносин між Я та Іншим дає змогу людині ("Я") сформувати своєрідне прагнення, у якому Я прориває ться до Іншого. І лише сформована та самодостатня особистість спроможна пережити вплив Іншого [10; 16].

Аналіз сучасних філософських думок [3; 12; 13; 15] дозволяє стверджувати, що філософи ХХ – початку ХХІ століття інтерпретують зустріч з Іншим як своєрідну подію, що трансформує людину, як особистість, і відкриває нові горизонти сенсу буття. У цьому контексті зустріч розглядається не лише як міжособистісний контакт, а й як фундаментальна основа людського буття. Зокрема Тішнер [12] зауважує, що зустріч – це щось більше, ніж фізичний акт присутності об'єкта "біля мене чи десь обік". У повсякденні біля людини є безліч нових і добре знайомих людей, але це не гарантує безпосередню зустріч з ними. Зустріч у роботі Тішнера описується як подія, що призводить до важливих, інколи фундаментальних, змін у колі спілкування людини як особистості, що демонструє вписаність людини, як об'єкта, в систему теодраматичних відносин з Богом. Тобто зустріч змінює хід "сюжету" людського життя. Відповідно, концепція зустрічі послідовно отримує подальший розвиток у концепції драми.

О. Філоненко [13] здійснив аналіз філософсько-богословської спадщини ХХ століття та сформулював християнську пропозицію можливості подолання втрати людиною власної ідентичності, що є, безперечно, трагедією для особистості. Загублена людина відновлюється в зустрічі з Іншим, через що відновлює себе, як особистість. Зустріч з Іншим є епіфанічною подією, що формує богословське мислення, що повинно бути реалістичним, уважним до Реальності та форм її присутності [8; 13].

Драматичний вимір людського існування. Юзеф Тішнер у "Філософії драми" [12] порівнює людське життя *із* сценою, на якій розгортаються події свободи, вибору та відповідальності. При цьому Алексєєва формулює відповідальність як моральну здатність (властивість), пов'язану із світоглядом людини (особистості) [1]. Відповідальна людина у своїх діях зважає не лише на свої цінності, а й поважає цінності інших, тож саме відповідальність формує такі поняття як ініціативність, чесність, гуманізм, дисциплінованість, добросовісність, працелюбність та творча активність, патріотизм та пасионарність, тобто відповідальність людини формує її активність та направленість її дій. Але людина не існує у вакуумі. Так, Тішнер [12] зауважує, що людське життя (осмислене існування) залежить від наявності у ньому інших учасників (Інших), а також – конфлікту і напруження, що вони приносять, та необхідності вирішення неприємних чи напружених ситуацій, що визначає алгоритм дій особистості у відносинах з Іншими та Богом.

Людина як суб'єкт відносин з Іншим (Богом), формується не лише у відносинах, а у драматичному процесі взаємодії, у якій людська свобода поєднується з божественним задумом. У той самий час страх Іншого підживлює не лише богобоязнь, а й анонімні порядки війни, визначаючи і політику не миру, але перемир'я після військових дій

[14]. Це набуває особливої актуальності в реаліях сучасних воєн та конфліктів, що виправдовуються та прикриваються іменем Бога, як би його не звали. Але в драматичній концепції залишається надзвичайно важливим образ антагоніста, який розкривається Ю. Кристевою [3].

Так, Ю. Кристева [3] вводить в концепцію зустрічі та теодрами поняття "Чужий", що упродовж всієї історії людства значився як об'єкт страху та ненависті. Образ Чужого не так застерігає людину від чогось, але, передовсім, лякає людину. Зовнішній Чужий сприяє рефлексії і пошуку чужого в кожному з нас, хоча цей пошук не є органічним і потребує внутрішньої сили і усвідомлення: лише виявивши та розпізнавши чужинця в собі, людина отримує шанс припинити його упосліджувати та усвідомити власну роздвоєну ідентичність (цілий калейдоскоп іншостей (особистостей)) [3; 9; 10].

Концепція божественної драми (теодрами), розроблена Ганс Урс фон Бальтазаром, розширює драматичний підхід до рівня взаємодії між Богом і людиною. Світ у цій концепції є сценою, на якій розгортається історія спасіння людської душі. Бог у цьому процесі є ініціатором драми, головним автором і режисером, а людина стає вільним учасником (актором). В цьому процесі Бог безпосередньо взаємодіє з людиною, яка має власний вибір та може повернути "сюжет": сценарій драми не є фіксованим. Результатом цієї драми стає знаходження істини через кульмінацію – життя та жертву Ісуса. Істина ж відкривається не в абстракції, а у події – в процесі розгортання "п'єси": після зустрічі і прийняття Іншого та Чужого в собі [3; 9; 18].

Сьогодні теодрама розглядається як частина євхаристичної антропології – форми "богослов'я спілкування", де ключовою є взаємодія та відповідь. Богослови сучасності, зокрема О. Філоненко [13], розглядають теодраму через комунікативний аспект формування релігійно-соціальної спільноти в результаті свідчення та прийняття Божественного в собі. При цьому людина стає не просто модерністським автором, або постмодерністським читачем, а свідком подій, що розгортаються, та оповідачем. У цьому контексті антропологія набуває реляційного характеру: людина визначається через свою участь у драмі відносин.

Завдяки можливості "спілкування" людини з Божественним формується естетика світу, що осмислюється та формулюється сучасними філософами-теологами. Так, Девід Бентлі Гарт [20] формулює теологічну естетику як альтернативу сучасним концепціям, що редукують реальність до гри сил, волі або дискурсу. Він прямо не відтворює концепцію теодрами Ганса Урс фон Бальтазара і підкреслює, що будь-яке богослів'я передбачає певний наратив. Його осмислення теодрами описує істину не як статичну сутність, а як подію, що має свій розвиток в часі, тобто людське існування не можливе поза історією, поза "сюжетом", у якому людину бере участь. При цьому людина не є автономним об'єктом, що сам себе визначає. Натомість людина за Гартом є створінням, що отримує своє буття і покликання. У цій перспективі світ постає як простір взаємодії між Богом і людиною, де ключовим є не боротьба, а пошук відповіді. Гарт підкреслює, що Бог є джерелом усякого буття, а отже, все створене має радикально дарований характер.

Вдячність як форма зрілої суб'єктності. Євхаристійна антропологія розкривається через практики вдячності, а вдячність у теологічному контексті постає як фундаментальна відповідь людини на дар буття. Людина через євхаристійну антропологію визначається не лише розумом чи біологією, але здатністю до зустрічі з Іншим, здатністю його прийняттям в собі та участю людини у драмі сенсу свого існування. Вдячність в цьому контексті не є лише емоційним проявим, вона пов'язана з ідеєю благодаті: вона визнає, що буття є даром; відкриває людину до взаємодії з Іншим; долає ілюзію самодостатності і

дозволяє прийняти дар буття. У сучасних дослідженнях вдячність розглядається як ключовий елемент антропології дару і як основа формування суб'єкта. Вона не лише завершує процес суб'єктивації, а й є його умовою, оскільки відкриває людину до прийняття і відповіді, формуючи Homo gratificus – Людину вдячну. Вдячність стає альтернативою розлюднення, особливо в пост-атеїстичних суспільствах та допомагає людині віднайти свій позитивний досвід прийняття та спілкування з Богом [13; 15; 17].

Практики вдячності та визнання присутності Іншого породжують суб'єктність людини, тобто її становлення як відповідальної повноцінної дієвої особи, а не лише об'єкта, що існує в світі, проживаючи своє життя. Суб'єктивація людини (вірянина) має реляційний і подієвий характер і виникає як наслідок зустрічі з Іншим, прийнятті відповідальності і включенні людини в драму сенсу. Таким чином, суб'єктивація не є актом самоствердження, а радше відповіддю на виклик, який надходить ззовні. При цьому шляхи суб'єктивації визначаються через роботу вдячності у відповідь на присутність в житті людини упізнаваного Іншого як дару [13].

Основні виміри вдячності. Вдячність виникає в результаті зустрічі "Я–Ти", що співзвучно з формулюваннями М. Бубера, і завжди спрямована на певний суб'єкт, а не на абстракцію [11]. Людина визнає дар буття та присутність Божественного в своєму житті через усвідомлення, що життя не є "самозаслуженим", усе отримане є благодаттю, тобто даром. Таке усвідомлення є протилежністю до самодостатності або гордині. Відповіддю на дар є молитва, довіра та благочесність, доброта до ближнього свого [15]. У межах теодрами вдячність можна інтерпретувати як "правильну роль" людини – відповідь на божественний дар, що реалізується у свободі та любові. О. Кузнецов та О. Радько [4] висувають думку, що шляхом до піднесеності, катарсису та вдячності слугує молитва, яка використовується вірянами як щоденна сповідь і розмова з Богом.

Висновки. Аналіз філософії зустрічі, вдячності та теодраматичного підходу вказує на тенденцію відходу сучасної антропології від індивідуалістичного розуміння суб'єкта і натомість підкреслює його реляційний характер. Людина стає собою не ізольовано, а у відносинах з Іншим. Ці відносини мають драматичну структуру: вони передбачають свободу, відповідальність і відкритість до непередбачуваності. Теодрама розширює перспективу взаємостосунків людини з Іншим, враховуючи божественний вимір. Суб'єктивація постає як процес не самоствердження, а пошуку відповідей, прийняття виклику, що надходить від Іншого і від Бога. Вдячність стає ключовим елементом, що дозволяє прийняти людині Іншого і зрозуміти Божественний задум. Вдячність в цьому процесі є не стільки емоційною реакцією, а фундаментальною екзистенційною позицією, яка дозволяє людині прийняти буття як дар і реалізувати себе як суб'єкта у повному сенсі. Тож суб'єктивація вдячної людини в антропології може бути осмислена як процес становлення особи у події зустрічі та у драмі взаємодії з Богом, де вдячність виступає формою автентичної відповіді на дар буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєва Т. В. Духовність та відповідальність як екзистенціали людського буття. *Проблеми сучасної психології.* 2013. № 22. С. 27–39.

2. Бубер М. Я і Ти. Шлях людини за хасидським вченням. Київ: Дух і Літера, 2012. 267 с.

3. Кристева Ю. Самі собі чужі. Київ: Основи, 2004. 264 с.

4. Кузнецов О., Радько О. Психологічні кореляти релігійної активності віруючих. *Теорія і практика управління соціальними системами.* 2023. № 2. С. 54–65. DOI: https://doi.org/10.20998/2078-7782.2023.2.05

5. Левінас Е. Між нами: Дослідження. Думки-про-іншого. Київ: Дух і Літера; Задруга, 1999. 291 с.

6. Лозовицький В. Загублена та віднайдена людина в богословських пошуках сучасного українського Православ'я. *Труди Київської духовної академії*. 2022. № 22. С. 132–142. DOI: https://doi.org/10.35332/2411-4677.2022.22.9

7. Лозовицький В. Євхаристійна антропологія у богословських пошуках О. Філоненка. *Волинський Благовісник: богословсько-історичний науковий журнал Волинської православної богословської академії Православної Церкви України*. Луцьк: Волинська православна богословська академія ΕΙΚΩΝ, 2023. № 11. С. 37–51. DOI: https://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2023-11-133

8. Лозовицький В. Сучасна православна євхаристійна теологія спілкування Олександра Філоненка. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2023. № 1 (93). С. 134–144. DOI: https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1(93).2023.134-144

9. Лютий Т. Чужий/Інший. *Український тиждень*. 23 березня 2017. URL: http://tyzhden.ua/Columns/50/188334 (дата звернення: 20.05.2026).

10. Лютий Т. Інший і Чужий у структурі людського Я (М. Бубер, Е. Левінас, Ю. Кристева). *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2018. Т. 1. С. 20–28. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1ed1a6f4-35be-4ba6-9f24-3021a96975c1/content (дата звернення: 20.05.2026).

11. Салій А. В. Два образи віри Мартіна Бубера в призмі новітньої юдейської філософії. *Філософські обрії*. 2007. № 18. С. 186–198.

12. Тішнер Ю. Філософія драми. Київ: Дух і Літера, 2019. 304 с.

13. Філоненко О. С. Євхаристійна антропологія: критичний аналіз: дис. … д-ра філос. наук: 09.00.14 – богослов'я. Київ, 2018. 442 с.

14. Філоненко О. Присутність Іншого і вдячність: контури євхаристійної антропології. Рівне: Дятлик, 2018. 349 с.

15. Філоненко О. В. Богослов'я спілкування та євхаристійна антропологія. Київ: Освітня платформа "Нестор 4.0", 2024. 90 с.

16. Ямпольская А. Эммануэль Левинас. Философия и биография. Київ: Дух і Літера, 2011. 376 с.

17. Bartlett M. Y., Condon P., Cruz J., Baumann J., Desteno D. Gratitude: Prompting behaviours that build relationships. *Cognition & Emotion*. 2012. Vol. 26. № 1. P. 2–13. DOI: https://doi.org/10.1080/02699931.2011.561297

18. de Palumbo C. I. A. Horizonte de sentido, papel y envío en la Teodramática de Hans Urs von Balthasar. *Studium. Filosofía y Teología*. 2003. Vol. 6. № 12. P. 275–284. URL: https://revistas.unsta.edu.ar/index.php/Studium/article/view/742 (дата звернення: 20.05.2026).

19. Florio L. Creación y teodrama: incorporación de la historia de la vida en el horizonte de la Teodramática de HU von Balthasar. *Repositorio Digital de la UCA*. 2014. URL: https://repositorio.uca.edu.ar/ (дата звернення: 20.05.2026).

20. Hart D. B. The Beauty of the Infinite: The Aesthetics of Christian Truth. Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company, 2004. 462 p.

21. Nooteboom B. Levinas: Philosophy of the Other. *Beyond Humanism*. London: Palgrave Macmillan, 2012. P. 123–139. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230371019_8

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Alexieieva, T. V. (2013). Dukhovnist ta vidpovidalnist yak ekzystentsialy liudskoho buttia. [Spirituality and responsibility as existential dimensions of human existence]. *Problemy suchasnoi psykholohii*. № 22. S. 27–39 (in Ukrainian).

2. Buber, M. (2012). Ya i Ty. Shliakh liudyny za khasydskym vchenniam. [I and Thou. The way of man according to the Hasidic teaching]. Kyiv: Dukh i Litera (in Ukrainian).

3. Kristeva, Yu. (2004). Sami sobi chuzhi. [Strangers to ourselves]. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).

4. Kuznetsov, O., Radko, O. (2023). Psykholohichni koreliaty relihiinoi aktyvnosti viruiuchykh. [Psychological correlates of believers' religious activity]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*. № 2. S. 54–65. DOI: https://doi.org/10.20998/2078-7782.2023.2.05 (in Ukrainian).

5. Levinas, E. (1999). Mizh namy: Doslidzhennia. Dumky-pro-inshoho. [Between us: Essays. Thinking-of-the-other]. Kyiv: Dukh i Litera; Zadruha (in Ukrainian).

6. Lozovytskyi, V. (2022). Zahublena ta vidnaidena liudyna v bohoslovskykh poshukakh suchasnoho ukrainskoho Pravoslavia. [The lost and rediscovered person in the theological searches of contemporary Ukrainian Orthodoxy]. *Trudy Kyivskoi dukhovnoi akademii*. № 22. S. 132–142. DOI: https://doi.org/10.35332/2411-4677.2022.22.9 (in Ukrainian).

7. Lozovytskyi, V. (2023). Yevkharystiina antropolohiia u bohoslovskykh poshukakh O. Filonenka. [Eucharistic anthropology in the theological studies of O. Filonenko]. *Volynskyi Blahovisnyk: bohoslovsko-istorychnyi naukovyi zhurnal Volynskoi pravoslavnoi bohoslovskoi akademii Pravoslavnoi Tserkvy Ukrainy*. Lutsk: Volynska pravoslavna bohoslovska akademiia ΕΙΚΩΝ. № 11. S. 37–51. DOI: https://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2023-11-133 (in Ukrainian).

8. Lozovytskyi, V. (2023). Suchasna pravoslavna yevkharystiina teolohiia spilkuvannia Oleksandra Filonenka. [Modern Orthodox Eucharistic theology of communication of Oleksandr Filonenko]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky*. № 1 (93). S. 134–144. DOI: https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1(93).2023.134-144 (in Ukrainian).

9. Liutyi, T. (2017). Chuzhyi/Inshyi. [Stranger/Other]. *Ukrainskyi tyzhden*. 23 bereznia 2017. URL: http://tyzhden.ua/Columns/50/188334 (last accessed: 20.05.2026) (in Ukrainian).

10. Liutyi, T. (2018). Inshyi i Chuzhyi u strukturi liudskoho Ya (M. Buber, E. Levinas, Yu. Kristeva). [The Other and the Stranger in the structure of the human Self (M. Buber, E. Levinas, Yu. Kristeva)]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filosofiia ta relihiieznavstvo*. Vol. 1. S. 20–28. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1ed1a6f4-35be-4ba6-9f24-3021a96975c1/content (last accessed: 20.05.2026) (in Ukrainian).

11. Salii, A. V. (2007). Dva obrazy viry Martina Bubera v pryzmi novitnoi yudeiskoi filosofii. [Two images of faith of Martin Buber in the prism of modern Jewish philosophy]. *Filosofski obrii*. № 18. S. 186–198 (in Ukrainian).

12. Tishner, Yu. (2019). Filosofiia dramy. [The philosophy of drama]. Kyiv: Dukh i Litera (in Ukrainian).

13. Filonenko, O. S. (2018). Yevkharystiina antropolohiia: krytychnyi analiz. [Eucharistic anthropology: A critical analysis]: dys. … d-ra filos. nauk: 09.00.14 – bohoslovia. Kyiv (in Ukrainian).

14. Filonenko, O. (2018). Prysutnist Inshoho i vdiachnist: kontury yevkharystiinoi antropolohii. [The presence of the Other and gratitude: Outlines of Eucharistic anthropology]. Rivne: Diatlyk (in Ukrainian).

15. Filonenko, O. V. (2024). Bohoslovia spilkuvannia ta yevkharystiina antropolohiia. [Theology of communication and Eucharistic anthropology]. Kyiv: Osvitnia platforma "Nestor 4.0" (in Ukrainian).

16. Yampolskaia, A. (2011). Emmanuel Levinas. Filosofiia i biografiia. [Emmanuel Levinas. Philosophy and biography]. Kyiv: Dukh i Litera (in Russian).

17. Bartlett, M. Y., Condon, P., Cruz, J., Baumann, J., Desteno, D. (2012). Gratitude: Prompting behaviours that build relationships. *Cognition & Emotion*. Vol. 2. № 1. P. 2–13. DOI: https://doi.org/10.1080/02699931.2011.561297 (in English).

18. de Palumbo, C. I. A. (2003). Horizonte de sentido, papel y envío en la Teodramática de Hans Urs von Balthasar. *Studium. Filosofía y Teología*. Vol. 6. № 12. P. 275–284. URL: https://revistas.unsta.edu.ar/index.php/Studium/article/view/742 (last accessed: 20.05.2026) (in Spanish).

19. Florio, L. (2014). Creación y teodrama: incorporación de la historia de la vida en el horizonte de la Teodramática de HU von Balthasar. *Repositorio Digital de la UCA*. URL: https://repositorio.uca.edu.ar/ (last accessed: 20.05.2026) (in Spanish).

20. Hart, D. B. (2004). The Beauty of the Infinite: The Aesthetics of Christian Truth. Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company (in English).

21. Nooteboom, B. (2012). Levinas: Philosophy of the Other. *Beyond Humanism*. London: Palgrave Macmillan. P. 123–139. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230371019_8 (in English).

Receive: August 12, 2026
Accepted: September 07, 2026